

putat esse Mariam, actualiter intendat contrahere cum quacunque sibi oblata; matrimonium validum erit: sic etiam si error sit tantum circa nomen personæ. Tract. 9. cap. 10. nu. 1. 4. 5. 6. Error five antecedens five concomitans circa qualitates personæ, ut cum quis contrahit cum paupere, quam putabat divitem; cum corrupta, quam putabat virginem; cum ignobili, quam credebatur nobilem; non reddit irritum matrimonium, nisi error redundet in personam, & sit antecedens: ut cum quis sub certa qualitate concipit individuum personam, cum qua contrahere intendit, & offertur ei altera illa qualitate carens. Vult verb. grat. fœmina contrahere cum filio Regis, & offertur alius, qui non est filius Regis; talis error redundat in personam, & irritat matrimonium. Pariter si quis formaliter, vel virtualiter velle contrahere verb. grat. cum tali sub illa conditione quod sit virgo, aut nobilis, aut dives &c.; ea deficiente nullum erit matrimonium. Dicitur autem velle virtualiter sub tali conditione contrahere quando prius expresse, & formaliter statuit sub tali conditione contrahere, nec talem animum retraxit. num. 11. 14. 35.

36. Condicio servitutis cognita a contrahente antequam matrimonium ineat, illud irritum non reddit. Tract. 9. cap. 10. nu. 20. Si contrahens cum errore servitutis fiat ex hoc deterior conditionis, & detrimentum; ac inæqualitatem patitur, non quidem jure naturæ, sed Ecclesiastico tale matrimonium nullum est: five error sit antecedens, & dans causam contractui, five concomitans, quia contrahens ita affectus est, ut etiam si constaret ei de servitute, adhuc contraheret cum illa; etiam si sit vincibilis, & crassissimus. Si vero contrahens cum errore servitutis fiat æqualis aut melioris conditionis, validum est. Quare validum est matrimonium personæ non liberæ cum non liberâ, quam putabat liberam; vel cum liberâ quam putabat non liberam: invalidum vero matrimonium personæ liberæ cum

non liberâ quam putabat liberam; nisi actualiter habeat animum contrahendi cum ea, etiam si libera non sit, quia in hoc casu validum est. nu. 21. 22. 25. 28. Etiam ignorantia affectata servitutis ejus personæ cum qua contrahit, irritat matrimonium, si contrahens non habeat verum animum contrahendi in perpetuum. nu. 29. Qui injuriam ex errore servitutis passus est libere potest propria auctoritate resiliere, nisi ex hoc scandalum timeatur; quo in casu ad Judicem recurrendum est. Similiter servus qui contrahendo deceptus, potest valide resiliere, & cum alia contrahere, immo etiam licite, si bona fide contraxit. nu. 31.

37. Dispositum est a jure ut servi matrimonium contrahendo in aliquibus casibus libertatem consequantur. Primo. Si ancillæ contrahenti dominus conferat instrumentum dotale: & hoc extenditur etiam ad servum si dotale instrumentum recipiat. Secundo. Libertatem consequitur ancilla cum domino nubens; & servus cum domina contrahens. Tertio. Pariter libertatem adipiscitur servus, si serva quam dominus personæ liberæ ignorant servitute tradit in conjugem; vel si ipse non tradat, dissimulat tamen, & non vult veritatem detegere. Et in his casibus matrimonium validum esse verius est. Tract. 9. cap. 10. nu. 33. 34. 38. Libera absolute, & simpliciter in perpetuum libertatem consecuta valide contrahit cum ingenuo talis conditionis ingenuo; secus vero quæ libertatem nondum assecuta est, licet dominus sponderit, post breve tempus eam concessurum; & quæ libertatem solum pro determinato tempore consecuta est. nu. 40. 41. 42.

C A-

CAPUT IV.

De impedimentis matrimonii.

38. **C**ertum est dari in Ecclesia potestatem assignandi impedimenta, tum dirimentia, tum impedienda matrimonium: non potest autem Pontifex sine justa causa talia impedimenta statuire, aliis decretum suum nullius esse valoris; & eo non obstante potest licite, & valide contrahi matrimonium. Tract. 9. cap. 11. nu. 1. 2. 5. Hæc potestas statuendi impedimenta matrimonii solum est penes summum Pontificem, & Concilium Generale. nu. 7. Impedimenta dirimentia ab Ecclesia assignata non obligant infideles, nisi sint Romano Pontifici temporaliter subiecti. n. 10. Licet potestas statuendi impedimenta dirimentia conveniat etiam Principibus Christianis respectu fidelium sibi subditorum; ut tamen ipsius ab Ecclesia est illis interdictus. nu. 14. 15. Id possunt Principes infideles respectu subditorum infidelium. nu. 17. Per consuetudinem rationabilem legitime præscriptam, tateque a Summo Pontifice approbatam possunt nova impedimenta dirimentia introduci, & fieri inhabiles ad contrahendum, qui prius habiles erant jure canonico; & possunt etiam abrogari impedimenta dirimentia jure Ecclesiastico stabilita. n. 22. 32.

39. Impedimenta dirimentia sunt 14. *Error, conditio, votum, cognatio, crimen, cultus disparitas, vis, ordo, ligamen, honestas, si sit affinis, si forte coram nequibus.* Hæc sunt de jure antiquo; duo vero sequentia de jure Tridentini. *Si Parochi aut duplicitate presentia testis, raptae sit mulier, nec parvi redditu tute: Hæc facienda vetant concubina, facta retradant.* Tract. 9. cap. 12. num. 1. De impedimento erroris, & conditionis dictum est a sect. 55. ad 57. hujus tract. inclusive. De impedimento voti. Tract. 9. sect. 51. 108. 111. De impedimento Ordinis. Tract. 14. sect. 121. &c. Cognatio alia est carnalis, alia spiritalis; alia legalis. nu.

5. Cognatio carnalis, seu consanguinitas est vinculum personarum ab eodem stipite descendendum, carnali propagatione contractum. Dividitur autem per lineas, & gradus. Linea est ordinata collectio personarum ab uno stipite descendendum. Duplex est: recta, & transversalis. Linea recta est collectio eorum, quorum unus ab altero descendit. Transversalis est collectio eorum, qui ab eodem stipite descendunt, sine eo quod quis eorum ab alio ortum ducat. Hæc linea transversalis duplex est: alia æqualis, eorum scilicet perionarum, quæ æquali gradu a stipite distant: alia inæqualis, cum scilicet inæquali gradu a stipite distant. Gradus est major, vel minor distantia unius persone ab alia in eadem linea. Stipes est illa persona a qua alie consanguineæ trahunt originem. numer. 97.

60. Gradus in linea recta eodem modo computantur in jure canonico ac in civili. In transversali vero diverso modo: nam in jure civili tot sunt gradus quot sunt ex utraque parte personæ, dempto communi stipite, vide tract. 7. sect. 204. Quia singuli fratres uno gradu distant a patre, quot fratres sunt, tot gradibus inter se distant; & ideo si sint duo fratres inter se distant duplici gradu; si tres, tribus gradibus &c. Sed quia in materia matrimonii jus canonicum attendi debet; secundum hoc tres regulæ assignantur a D. Thoma pro consanguinitatis gradibus distinguendis, quæ ab omnibus communiter sunt receptæ. Prima est: In linea recta tot gradibus unus ab alio distat, quot sunt personæ, stipite dempto: Secunda: In linea transversali æquali, tot gradibus duo inter se distant, quot gradibus distant a communi stipite: & ideo fratres quia singuli uno gradu distant a stipite, uno pariter gradu inter se distant: Tertia: In linea transversali inæquali, tot gradibus unus ab alio distat, quot gradibus remotior a stipite distat. Tract. 9. cap. 12. nu. 8. 9. Consanguinitas ex Decreto Innoc. III. tam pro linea recta quam pro transversali solum dirimit matrimonium usque ad quartum gradum inclusive. Non omnia

omnia matrimonia jure naturæ illicita, sunt nulla. In omni gradu lineæ rectæ est jure naturæ illicitum matrimonium. nu. 11. 12. Probabilis est, solum in primo gradu lineæ rectæ esse irritum matrimonium. nu. 15. In primo gradu lineæ transversalis verius est non esse jure naturæ, irritum matrimonium. n. 20.

61. *Cognatio spiritualis est propinquitas personarum jure Ecclesiastico introducta ex susceptione, vel concessione Sacramenti Baptismi, vel confirmationis.* Cognatio spiritualis ex Baptismo contrahitur solum inter baptizantem, & baptizatum: inter Patrinam, vel matrinam, & ipsum baptizatum; ac patrem & matrem ipsius baptizati, omnibus aliis exclusis; idemque dicendum de cognatione ex Confirmatione. Ideoque vir, & uxor ejus optime possunt eundem infantem de sacro fonte suscipere absque ullo impedimento petendi ad invicem debitum. Similiter inter baptizatum, vel confirmatum, & filios patrini, vel matris, aut ipsius baptizantis, potest contrahi matrimonium. Tract. 9. cap. 12. nu. 28. Si non detur vera Confirmatio, & verum Baptisma, nulla cognatio contrahitur. Sic neque quando baptizato domi puero supplerent in Ecclesia solemnitates. Si Patrinus, vel matrina, aut ipse baptizans sint infideles nullam contrahunt cognationem spirituales; & si postea convertantur ad Fidem, possunt cum patre, & matre baptizati, & etiam cum ipso baptizato matrimonio contrahere. nu. 29. In Baptismo privato nulla spiritualis cognatio contrahitur a suscipientibus, vel tenentibus; bene vero ab ipso baptizante. n. 32. 33.

62. *Cognatio legalis est propinquitas personarum ex adoptione proveniens. Adoptio est extranea persone in filium, vel nepotem &c. legitima assumptio.* Tract. 9. cap. 12. nu. 34. Debet adoptans esse masculus, sui juris, & major 25. annis. Ad adoptionem autem perfectam, quæ dicitur Arrogatio requiruntur 40. anni completi: Debet adoptans posse naturaliter generare filios; unde naturaliter impotentes; & juxta aliquos etiam spadones

adoptare non possunt. Debet adoptans excedere adoptatum 18. annis: adoptatus autem debet esse septennio major. Denique adoptio fieri debet inter præsentem, & auctoritate Principis. nu. 35. Adoptio perfecta, quæ dicitur *Arrogatio, est qua rescripto Principis persona extranea, quæ jam est sui juris, transit in potestatem, & familiam adoptantis, quemadmodum alii filii legitimi ipsius, nu. 36.* Cognatio legalis tam ex perfecta, quam imperfecta adoptione proveniens, alia est in linea recta inter adoptantem, & adoptatum; alia transversalis inter adoptatum, & filios carnales legitimos adoptantis: alia afinitatis legalis inter adoptantem, & uxorem adoptati; & inter adoptatum, & uxorem adoptantis. nu. 37.

63. Quælibet dictarum trium specierum cognationis legalis ex adoptione perfecta tantum, seu Arrogatione proveniens, juxta veriolem sententiam dirimit matrimonium, non quidem jure divino, aut naturali, sed jure positivo canonico. Per cognationem autem ex simplicem, seu imperfecta adoptione verius est impedimentum dirimens non induci. Tract. 9. cap. 12. nu. 38. 40. Cognationis legalis impedimentum inter adoptatum, & filios adoptantis solum durat quandiu existunt sub patria potestate: cæteræ vero cognationis legalis species ex adoptione perfecta perpetuum impedimentum inducunt. Hæc cognatio legalis solum extenditur ad primum gradum in jure expressum. Datur etiam hujus cognationis impedimentum dirimens inter adoptantem, & omnes qui sunt sub patria potestate adoptati, quandiu sub ea sunt; quia quando una persona adoptatur; etiam omnes qui sub ejus potestate sunt, adoptari censentur. Non datur vero hoc impedimentum inter adoptantem, & filiam filie adoptivæ, quia mulier non habet patriam potestatem: nec inter adoptatum & filias adoptivas ejusdem adoptantis: quia solum ad filios naturales extenditur: nec inter adoptantem & filiam adoptati, quæ nata est ei post adoptionem, vel quæ

quæ tempore adoptionis erat extra adoptati potestatem: nec tandem extenditur ad filios illegitimos adoptantis, vel adoptati. num. 42. 43. 44.

64. Crimines impedimentum dirimens solum inter conjugatos reperiri potest; & jure Ecclesiastico inductum est, ut fides inter eos servetur. Crimina hoc impedimentum inducuntia sunt homicidium, & adulterium, quæ diversimode combinata quatuor efficiunt: nullum tamen horum contrahere impedit, nisi cum illa, quæ criminis particeps fuit. Tract. 9. cap. 12. nu. 45. Primum ergo crimen dirimens impedimentum inducens est occisio conjugis cum adulterio: five adulter, (post adulterium tamen,) propriam uxorem, five adulteræ maritum occidat; five adultera proprium maritum, aut adulteri uxorem occidat; five per se, five alterius adjutorio, seu ministerio, mandando, consulendo, adjuvando mors inferatur; etiam si sine complicitate consensu, vel noxia. Secundum crimen est occisio propriæ uxoris, & proprii mariti ab adulteris mutuo consensu perpetrata. Tertium crimen est adulterium cum promissione futuri matrimonii non facta sed vera; dummodo tam adulterium quam promissio habeantur eodem matrimonio durante; & promissio sit signis exterioribus expressa; & acceptata. Quartum crimen est adulterium simul cum matrimonio de presenti cum complice, contracto vivente conjugum. num. 45. 46. 47. 60. 61. 62.

65. Pro omnibus his criminibus ut dirimens impedimentum inducant, requiritur quod matrimonium præcedens validum fuerit: Quod uterque complex illius sit conscius; sufficit autem ad non contrahendum impedimentum ignorantia etiam vincibilis, & etiam crassa, aut supina, dummodo non dolose affectata matrimonii alterius complicitas: Quod adulterium, ubi intercedit, sit consummatum per copulam perfectam, ex qua fiant adulteri una caro: Quod mors five ab alterutro, ut in primo crimine, five ex murro utriusque compli-

Part II.

cis consensu machinata; ut in secundo crimine, procedat ex animo contrahendi matrimonium cum complice; & quod de facto sequatur talis mors ex vi perculsionis, veneni &c. vel mandati, consilii, suasionis &c. Nam si ex culpa medicorum, vel ipsius infirmi, aut ex alio capite, vel accidenti proveniat, non inducitur impedimentum. Si quis adulteræ maritum occidat, non ex animo contrahendi matrimonium, sed ut liberius ea fruatur, vel propter inimicitias præcedentes; aut propriam conjugem propter tædium, vel ex iracundia, vel alia de causa, vel ut cum alia non particeps delicti matrimonio jungatur, crimines impedimentum ex hoc capite non incurrit. Tract. 9. cap. 12. nu. 48. 49. 50. 51. 52. 53. 54. 55. Mortaliter peccant qui ad invicem paciscuntur de contrahendo matrimonio post obitum conjugis, illo vivente, five promittendo five promissionem acceptando, etiam si nec adulterium committant, nec mortem machinentur. num. 56.

66. Propter disparitatem cultus, certum est apud omnes, irritum esse matrimonium contractum inter fidelem baptizatum, & infidelem non baptizatum; & est tale matrimonium omnino illicitum jure naturæ, & divino, etiam independenter ab Ecclesiastica prohibitione; & communiter loquendo tales contrahentes mortaliter peccant. Tract. 9. cap. 12. nu. 65. 66. Similiter certum est illicita esse ex præcepto Ecclesiastico, matrimonia fidelium catholicorum cum hæreticis. Excipiuntur tamen fideles habitantes ubi Catholici cum hæreticis mixti sunt, & unam Republicam faciunt; ibi enim ex consuetudine introducta, & tolerata a Pontificibus ob tranquillitatem Reip., & pacem tuendam, non viget hoc præceptum; & ideo quando fideles cum hæreticis absque periculo propriæ præversionis, aut filiorum contrahere possunt, quod raro, aut fere nunquam esse potest, licitum erit inter eos conjugium. num. 69. Matrimonium inter fidelem baptizatum, & infidelem non baptizatum non est irri-

Rrr tum

tum jure divino, vel naturali, sed Ecclesiastico tantum. num. 70. 73. Matrimonium inter Catholicos, & hæreticos nec jure naturæ aut divino, nec jure ecclesiastico irritum est. num. 75. Qualiter vis, seu coactio per metum dirimat matrimonium diximus sect. 52. 53. 54. hujus tract. Deimped. ligaminis. V. sect. 34. & 35. ubi de Polygamia.

67. Publica honestas est propinquitas quædam ex matrimonio rato nondum consummato, & ex sponsalibus celebratis per verba de futuro oriens. Hoc impedimentum ubi sponsalia quæcumque de causa valida non sunt, minime contrahitur; si autem valida sint ultra primum gradum non extenditur. Quare modo solum contrahitur inter sponsum ac matrem, forem, & filiam sponse: sic pariter inter sponfam ac patrem, fratrem, & filium sponsi. Tract. 9. cap. 12. n. 81. Ex matrimonio rato non consummato inducitur hoc impedimentum usque ad quartum gradum inclusive. A matrimonio rato sed invalido ex defectu consensus, prout est matrimonium ex metu gravi contractum, vel cum errore circa personam, & matrimonium impuberum, si malitia non suppleat ætatem, non oritur hoc impedimentum; neque ex matrimonio invalido contracto in præjudicium priorum sponsalium bene vero ex matrimonio clandestino, aut ex quacunque alia causa nullo, & etiam ex matrimonio impuberum, in quantum habet vim sponsalium. Qui matrimonium invalidum contractum in præjudicium priorum sponsalium consummavit, neutram ducere potest; nam ex sponsalibus cum prima contraxit impedimentum publicæ honestatis, & ex copula habita cum secunda contraxit impedimentum affinitatis. Impedimentum publicæ honestatis etiam sponsalibus dissolutis remanet. Ex sponsalibus vel matrimonio cum incerta persona non oritur hoc impedimentum; nec ex sponsalibus conditionatis, nisi post eventum conditionis. n. 85. 87. 90. 91.

68. Affinitas est propinquitas personarum ex copula carnali proveniens. Debet au-

tem esse copula perfecta, qualis ad consummationem matrimonii requiritur. Oritur affinitas non solum ex copula licita, sed etiam ex illicita, & durat in perpetuum. Per carnalem copulam vir solus fit affinis cum consanguineis feminae quam cognoscit: & e contra femina sola fit affinis cum consanguineis viri cui copulatur. Et ideo duo fratres optime possunt nubere cum duabus fororibus. Stipes in affinitate sunt illæ duæ personæ, quæ copulam habent; Ipsæ autem non sunt affines, sed affinitatis principium: unde in illo gradu est aliquis affinis cum Petro, in quo est consanguineus cum ea quam Petrus carnaliter cognoscit. Tract. 9. cap. 12. n. 92. 93. Affinitas five ex copula licita, five illicita proveniens est impedimentum dirimens matrimonium: & quidem si ex copula licita oriatur, extenditur impedimentum usque ad quartum gradum inclusive; si vero ex illicita, ad secundum tantum. In nullo gradu lineæ rectæ, five transversalæ inducit jure naturæ impedimentum dirimens, affinitas orta ex copula illicita; neque affinitas ex copula licita in linea transversali. Probabilius est quod affinitas orta ex copula licita non inducat impedimentum dirimens jure naturæ neque in primo gradu lineæ rectæ: ut inter privignum, & novercam, privignum, & vitricum; focerum, & nurum, socrum, & generum. n. 94. 95. 98. 100.

69. Impotentia dirimens matrimonium illa est, qua stante nequit copula maritalis haberi per penetrationem vasis naturalis femineæ, & infusionem feminis intra illud generationi prolis aptam. Alia est antecedens, alia superveniens: alia perpetua; alia ad tempus: alia naturalis, & est ab intrinseco, alia ab extrinseco, & accidentalis. Naturalis insuper alia est ex defectu ætatis, alia ex defectu caloris, vel membrorum necessariorum in viro, vel ex coarctatione partium in femina: alia respectiva five in viro respectu talium feminarum, five in femina respectu talium virorum; alia absoluta five in vi-

ro

ro respectu omnium feminarum, five in femina respectu omnium virorum. Accidentalis alia est a natura, ut in senibus ob nimiam ætatem; alia ab homine ut in eunuchis, & membro abscisso; alia ex maleficio diabolico. Tract. 9. cap. 12. num. 104. Perpetua censetur omnis illa impotentia, quæ nullo medicamine, & nulla arte auferri potest sine miraculo, sine peccato, aut cum mortis periculo. Quare licet per miraculum, vel cum peccato possit, invalidum nihilominus erit matrimonium cum tali impotentia contractum, & poterit novum matrimonium cum alia, vel cum eadem ablata impotentia contrahere. Peccat autem mortaliter qui suæ impotentia conciscit, vel de illa dubitans contrahit matrimonium. n. 104.

70. Impotentia naturalis, & perpetua matrimonium dirimit tam jure Ecclesiastico quam naturali, nulloque modo inter impotentes, (etiam si conciscit sint impotentia, & pars quæ aliàs potens est, cedat juri suo,) potest validum contrahi matrimonium: possunt tamen inter se tales quoddam vinculum societatis inire ad mutuam obsequium, practico incontinentiæ periculo. Tract. 9. cap. 12. nu. 107. 108. 111. Impotentia temporalis non dirimit matrimonium; dicitur autem temporalis, quæ sine miraculo, sine peccato, vel periculo vitæ arte humana tolli potest. Peccat tamen mortaliter, qui conscius suæ impotentia duratura sit, aut difficiliter tolli possit, altero incio contrahit matrimonium. Qui veram potentiam habent, sed sunt steriles a natura, vel senectute, verum contrahunt matrimonium. nu. 113. 114. Femina impotens censetur quando ejus æritudo humana arte medicamentorum vi, aut incisione, sine mortis periculo, & sine peccato tolli non potest, etiam si mortis periculum parata esset subire. Si autem æritudo, humana arte sine vitæ periculo, & sine peccato tolli potest, est femina mederi aut incidi recuset,

hæc impotentia non dirimit; quia perpetuitas impotentia non ex voluntate, sed ex natura rei dependet; nec attenditur quod tollatur, sed quod tolli possit. n. 115.

71. Nupta quæ respectu viri sui arcta est, & potest humana arte abique vitæ periculo medicamentis, aut incisione apta fieri, tenetur incisionem pati, & mederi etiam cum gravi dolore, molestia, aut morbo. Si de vitæ periculo dubitetur, adesse censendum est, ac proinde matrimonium esse nullum. Tract. 9. cap. 12. nu. 116. 117. Impotentia respectiva irritum reddit matrimonium inter illas personas, inter quas copula est impossibilis. num. 118. Verius est non teneri virginem, quæ practice ob virginatam a viro debili, vel sene cognosci non potest, medicamentis, incisionem, vel alterius instrumenti penetrationem pati; sed potius viro medicamenta adhibenda sunt, ut potentior fiat: num. 121. Potest ex malo affectu, antipathia, vel repugnantia ob deformitatem impotentia provenire; quæ si triennali experientia superari non potest, censenda est perpetua respectu illius mulieris, nu. 122.

72. Matrimonium ante pubertatem contractum irritum est jure Ecclesiastico; non vero jure naturæ si prudentia, & discretionem polleant; impotentia enim est temporalis; & possunt se obligare ad copulam pro tempore debito. Immo si malitia suppleat ætatem, neque jure Ecclesiastico irritum est. Dicitur autem malitia supplere ætatem; quando experimento constat, potentes esse ad copulam, vel quia cum aliqua muliere de facto habita fuit, vel quia pollutionem experti; & aliàs judicio polleant ad cognoscendam vim conjugalis consensus. Tract. 9. cap. 12. nu. 124. Etiam post pubertatem quis impotens sit, non statim censendum est irritum matrimonium; potest enim talis impotentia provenire ex fragilitate ætatis; sed expectanda est pubertas perfecta, quæ in viro adest 18. ætatis anno: in femina vero decimoquarto. num. 125.

Senes quantumvis decrepiti, & steriles, si nullo alio defectu laborent, valide contrahunt matrimonium, dummodo copulam cum seminatione intra vas habere possint. nu. 126. 127. Moribundus quantumvis in extremis constitutus si sit rationis compos, valide contrahere potest. nu. 128.

73. Eunuchi utroque testiculo carentes, vel utroque confusos habentes, vel quibus virilia sunt amputata, non possunt valide contrahere. *Tract. 9. cap. 12. nu. 129.* Impotentia perpetua ex maleficio proveniens irritum reddit matrimonium: censetur autem perpetua quando per triennalem experientiam, nullo humano remedio licito tolli potest. nu. 130. 131. Perpetua impotentia matrimonio superveniens, sive illud ratum sit, sive consummatum; sive ex natura contingat ob frigiditatem viri, sive ex accidenti, ut ex castratione vel maleficio, proveniat, illud non dirimit. Si impotentia superveniens talis sit, quod vas feminæ penetrare vir nequeat, nec intra illud seminare, & hoc experientia constat; & hoc experientia conat, non licet eis conari ad copulam cum pollutionis periculo, quod si absit, licet. Licet insuper eis tactus, oscula, & aspectus ut aliis conjugatis, saltem ad mutuum amorem fovendum. His quoque conari licet ad copulam; qui ob supervenientem impotentiam v.g. ob frigiditatem, vel ablationem testiculorum verum semen effundere nequeunt, cum tamen claustra pudoris valeant penetrare. Si dubium sit de tali impotentia perpetua superveniente, licet multoties conando ad copulam, extra vas seminare; possunt deposito dubio ad illam conari, maxime si aliquando experti sint non ita fieri. nu. 134.

74. Si impotentia undecunque proveniens sit certa, & perpetua non possunt sic impotentes admitti ad matrimonium; si tamen cum ea contraxerint, debet qui impotentia conscius est, statim reclamare ut separetur; & si abique scandalo fieri potest, ipsi propria auctoritate possunt separari; & qui im-

potentia non laborat, potest ad alias nuptias transire, quia prius matrimonium nullum erat. Quod si absque scandalo propria auctoritate separari nequeant, recurrendum est ad Judicem Ecclesiasticum, a quo saltem quoad totum separandi sunt, & si alter petierit, etiam quoad habitationem, non expectata triennali experientia; quæ a jure conceditur pro impotentia dubia; & omnino sunt istis illiciti tactus, aspectus, &c. Si vero velint simul habitare ut frater, & soror ex mutuo consensu, sine incontinentiæ periculo, permittendi sunt. *Tract. 9. cap. 12. n. 135.* Si dubium sit de impotentia, an perpetua fuerit, vel non: an matrimonium fuerit nec ne consummatum; & adhibita sufficienti diligentia, res in dubio permaneat, validum censendum est matrimonium; & ideo alleganti contra illud, probare incumbit. Si certa sit impotentia perpetua, sed dubitetur an supervenerit matrimonio, vel antecesserit illud, secundum veriore sententiam judicandum est præcessisse; & sic matrimonium irritum esse. n. 136.

75. Si stante dubio de impotentia perpetuitate conjuges in iudicio reclamant, fieri debet a Judice diligens investigatio: & si adhuc dubium persistat triennalis experientia concedenda est, ut pateat, an talis impotentia perpetua sit, vel temporalis. Transacto triennio, (quod computari debet a tempore quo prima vice matrimonium consummare tentaverunt; atque ita continuandum est, ut saltem majori anni parte toro utantur;) si nondum potuerint matrimonium consummare, & de hoc sufficienter constat, separandi sunt quoad totum, vel omnino si alter perat, aut sit periculum incontinentiæ; nisi præcisio tali periculo velint simul ut frater, & soror habitare. Durante triennio licet eis conari ad copulam, etsi per accidens pollutio extra vas eveniat; nam præter intentionem contingit. Item liciti sunt eis tactus, oscula, aspectus, &c. sicut aliis conjugatis. num. 138. Facta, post triennem experien-

tiam, separatione per sententiam Judicis, potest pars quæ non erat impotens, vel utraque, si impotentia erat tantum respectiva, aliud matrimonium contrahere. Si facta ob impotentiam absolutam, & perpetuam separatione, & inito alio matrimonio, experimento constet impotentiam absolutam non fuisse perpetuam, prius conjugium instaurandum est, nam validum fuit; & conjugium secundo matrimonio relicto, priori conjugii reddi debet, etiam si is sacros Ordines susceperit, vel Religionem intraverit; dummodo Professio emissã non sit, vel in proximo emittenda, nam in tali casu matrimonium, quod supponitur non consummatum, dissolvitur. Qui sacros Ordines suscepit, debet quidem conjugii petenti restitui, & ei debitum reddere; sed ipse nequit conjugem repetere, vel ab ea debitum petere. Si post secundam triennem experientiam, quæ eis instaurato matrimonio concedi debet, iterum separandi sint, non amplius ad matrimonium restitui possunt. n. 139. 140. 141.

76. Cum de impedimento clandestinitatis. cap. 2. sect. 46. &c. actum sit, de raptus impedimento restat loquendum. Raptus, prout est impedimentum matrimonium dirimens, est violenta femine abductio de loco ad locum causa Matrimonii. *Tract. 9. cap. 12. nu. 146.* Inter raptorem, & raptam quandiu ipsa in potestate raptoris manserit, ex Tridentini decreto nullum matrimonium subsistit. Quod si rapta a raptore separata, & in loco tuto, & libero constituta, illum in virum habere consenserit, eam raptor in uxorem habeat; sed nihilominus raptor ipse, ac omnes ei consilium, auxilium, & favorem præbentes sunt ipso jure excommunicati, ac perpetuo infames, omniumque dignitatum incapaces; & si Clerici fuerint, de proprio gradu decidunt. Tenetur præterea raptor mulierem raptam, sive eam in uxorem duxerit, sive non duxerit, deceteri iudicis arbitrio dotare. Ex his penis sola inhabilitas contrahendi cum rapta, quandiu in raptoris

potestate manet, & excommunicatio ipso facto incurritur; ad alias vero iudicis sententia requiritur. nu. 150. Dictas penas non incurrit qui feminam ea consentiente abducit, etiam repugnantis illis sub quorum potestate est; bene vero femina repugnante, licet illi consentiant. nu. 151. Dictas penas non incurrit, qui feminam abducit non animo contrahendi cum ea, sed explendi suam libidinem, etiam ea repugnante. nu. 152. Penas incurrit raptor abducens eam cum qua ipse sponsalia contraxerat; nam concilium intendit favere libertati matrimonii. nu. 153. Decretum Concilii non extenditur ad feminam rapientem virum, animo contrahendi cum eo. nu. 155.

77. Impedimenta impedientia matrimonium sunt duodecim; quinque abique delicto, nempe: *Ecclesiæ votum, necnon tempus feriatum, atque catechismus, sponsalia, iungitio votum: Impediunt fieri, permittunt facta teneri.* Septem ex delicto: *Incestus, raptus sponsalia, mors mulieris, susceptus proprie sobolis, mors presbyteralis, vel si pœnitentia solemniter, aut monialem accipiat: prohibent hęc conjugium sociandum.* Verum ex omnibus enumeratis tria tantum vigent, nempe *Ecclesiæ votum, votum, & sponsalia;* reliqua vero jam longa consuetudine sunt abrogata. *Tract. 9. cap. 13. nu. 1. 15.* Tempore feriatum nempe a Dominica prima Adventus ad diem Epiphaniæ, & a feria 4. Cinerum ad octavam Paschæ inclusive non prohibetur matrimonium contrahere, sed solum interdicitur solemnes benedictiones, seu venerationes; convivia vero, & alia publica lætitiæ signa non prohibentur. Ecclesiæ vetitum est illud tempus, in quo Pontifex, Episcopus, vel Parochus Matrimonium contrahere vetat, vel ad evitandum tumultum, vel quia dubitatur subesse aliquod impedimentum inter contrahere volentes; & hæc prohibitio regulariter obligat sub mortali. Sponsalia contracta cum una persona impediunt jure naturæ matrimonium cum alia propter fidelitatem, & iustitiam

quæ servari debet; & tandu hoc impedimentum durat, quandu sponsalia ex iusta causa non dissolvuntur. Ultimum impedimentum est mere impedientibus hodie subsistens est votum simplex castitatis, vel non nubendi, vel suscipiendi Ordines sacros, vel Religionem ingrediendi. n. 1. 2. 4. 5.

78. *Dispensatio est juris relaxatio facta ab habente legitimam relaxandi potestatem.* In impedimentis, quæ sunt de jure naturæ, aut divino, ut sunt error circa personam, ligamen, impotentia perpetua, consanguinitas in primo gradu lineæ rectæ, nulla creata potestas dispensare potest; quam nec summo Pontifici constat fuisse concessam. Idem secundum aliquos dicendum videtur de voto solemniter emisso in Professione religiosa. *Traçt. 9. cap. 14. nu. 1.* In omnibus impedimentis jure Ecclesiastico dirimentibus potest summus Pontifex ex iusta causa valide, & licite dispensare: sine iusta causa, valide, sed non licite. Nullus præter summum Pontificem potest jure ordinario in impedimentis dirimentibus, jure Ecclesiastico statutis, dispensare. n. 2. 3. Commissarius generalis Cruciatæ: ex delegatione summi Pontificis habet facultatem dispensandi in impedimento aſinitatis orto ex copula fornicaria, cum his qui bona fide ex parte unius contraxerint in facie Ecclesiæ, præmissis denunciationibus, monita altera parte de impedimento juxta tenorem concessionis. Nuncius Apostolicus in Provincia suæ legationis potestatem habet ex delegatione dispensandi ante, & post contractum matrimonium in impedimento publicæ honestatis, & legitimandi filios ex tali matrimonio ante, vel post illud susceptos, & insuper dispensandi in omnibus casibus, in quibus potest Episcopus, nu. 5. 6.

79. In casu urgentis necessitatis si periculum sit in mora vel infamiae, vel incontinentiæ, vel alterius mali, & non sit facilis recursus ad summum Pontificem, vel ejus Vicegerentem, potest Episcopus dispensare in impedimentis dirimen-

tibus occultis, sive post contractum publice matrimonium, ut revalidetur; sive ante, ut contrahatur, quando necesse est ad legitimandos filios, ad vitandam fœminæ infamiam, vel alia gravia damna, vel scandala. Et potest etiam hanc facultatem concedere Vicario Generali, vel alteri. Requiritur autem in vèriore sententia quod adſuerit bona fides, saltem ex parte unius ex contrahentibus: mala autem fides non præsumitur, nisi ubi scienter, vel cum ignorantia affectata quis operatur. *Traçt. 9. cap. 14. nu. 7. 11. 12.* Potest Episcopus etiam extra casum necessitatis, licet detur facilis accessus ad superiorem, dispensare in impedimento superveniente ex aſinitate, cognatione spiritali, vel voto simpliciter castitatis, ut sibi invicem debitum petant. nu. 13.

80. Etiam Regulares mendicantes possunt ex vi suorum privilegiorum dispensare in impedimento superveniente ex aſinitate in primo vel secundo gradu, vel ex voto simpliciter castitatis, ante vel post matrimonium emisso: hoc enim non est in voto castitatis absolute dispensare, sed ad petendum debitum. *Traçt. 9. cap. 14. nu. 14. 16.* Ut autem hac facultate uti possint, sufficit deputari Prioris, vel etiam Præfidentis. Ob cognationem spiritualem supervenientem matrimonio revera non datur privatio petendi debitum. Inferiores summo Pontifice in iis casibus in quibus ex gravi, & urgente causa in impedimentis dirimentibus occultis dispensare possunt; sine iusta causa nec licite, nec valide dispensare valent. nu. 19. Pro impedimentis gravioribus, & difficilioris dispensationis urgentioribus, & graviores causæ requiruntur. Multoties autem ex pluribus causis insufficientibus conjunctis coalescit una causa sufficiens. nu. 20. Sola etiam dignitas, & liberalitas concedentis potest esse causa sufficiens pro dispensatione. nu. 21.

81. Septem causæ pro petendis dispensationibus hujusmodi sufficientes solent communiter assignari. Prima est bonum pacis, ut confœderatio inter certas personas

sonas, familias, aut Regna: extinctio rixarum, odiorum, aut litium civilium; & ad præcavenda scandala, vel infamiam. Secunda si in oppido, in quo degit mulier, non possit moraliter, & commode invenire sibi parem; quia non debet aut innupta remanere, aut cum inæquali conjungi, aut extra patriam cum suorum moreore transferri. *Traçt. 9. cap. 14. nu. 22.* Tertia, quæ dicitur Propter indotatam, est si sufficientem dotem non habeat ad nubendum, vel parentes, aut ejus fratres nolint eam decenter dotare, aut nimis differant: vel si fœmina ob deformitatem, ætatem, vel infirmitatem non inveniat cum dote sufficiente æqualem sibi: idemque dicendum de viro. Quarta est conservatio successione; ut si fœmina sit hæres, ne transferatur hæreditas, vel majoratus ad extraneos: Quinta est instaurationis matrimonii ex parte unius mala fide contracti, vel etiam ex parte utriusque, ne separari cogantur, maxime si matrimonium fuit consummatum, vel fama de copula habita inter eos percreberit, vel proles suscepta sit. Sexta, quod dispensatio a magnis Principibus postuletur. Septima quod dispensationem postulans, vel is pro quo postulatur, sit benemeritus de Ecclesiâ, vel ejus parentes obsequia illi præstiterint. Sufficit etiam pro causa impositio alicujus pii operis, vel subministratio pecuniæ in subsidium Ecclesiæ, maxime in remotioribus gradibus. n. 23. 24. 25. 26.

82. Causa motiva dispensationis debet saltem durare in suo esse quando dispensatio expeditur. Expedita autem, seu concessa dispensatione, etiam si antequam matrimonium celebretur cesset causa, ob quam concessa fuit, adhuc tamen juxta probabiliorem sententiam ipsa dispensatio valet; quia causa dispensationis consummatur quando fit relaxatio legis, vel ablatio vinculi, aut impedimenti; ideoque sufficit, quod causa duret donec dispensatio obtenta sit. *Traçt. 9. cap. 14. nu. 27. 29.* Rescripta Pontificis, quibus tales dispensationes, aut aliæ similes gratiæ expediuntur,

(& dicitur rescripta gratiæ) si sint subrepticia, aut ipso facto gratiam, aut dispensationem irritam reddunt. Subrepticia autem sunt, quando in eorum petitione reticetur id quod a concessione dispensationis Pontificem profusus averteret, si manifestaretur: vel id falso exprimitur, quod ad dispensationem concedendam inducit. num. 31.

83. Sciendum igitur est, quod causa dispensationis alia est motiva, seu finalis principalis; alia impulsiva seu finalis minus principalis. Causa motiva est: quæ concernit intrinsece materiam rescripti ipsius, & sine qua non concederetur: ut sunt regulariter in matrimonio illæ septem, quas supra enumeravimus. Causa impulsiva illa est, quæ intrinsece rescripti materiam non concernit, sed aliunde adjuvat, ut Pontifex facilius talem gratiam concedat. Si in rescripto una tantum causa assignetur, illa judicanda est motiva; & falsitas circa eam vitiat rescriptum. *Traçt. 9. cap. 14. nu. 32.* Non ex quacunque expressione falsitatis, vel veritatis suppressione, subreptitia est dispensatio; sed quando taceatur veritas, quæ jure, stylo, aut consuetudine debet exprimi; vel illud falso allegatur, quod subterit jure debebat, seu quod Principem secundum jus movere rationabiliter potest. Quando aliquid nec ex jure, stylo, aut consuetudine exprimendum esse habetur, si fit quod extrinsecum materiæ rescripti, ejus occultatio concessionem non vitiat. Sic etiam si fit intrinsecum materiæ; sed sit tantum causa impulsiva. Si autem esset causa motiva, sine qua Pontifex rescriptum non concederet; ejus occultatio, vel falsa manifestatio subreptitium facit rescriptum. n. 34. 35.

84. Si in petitione plures causæ adducantur, quarum aliqua sint vere, aliquæ falsæ, si ex omnibus illis una tantum sufficiens causa coalescat, subreptitia est dispensatio. At si inter illas saltem una vera causa sufficiens motiva addit, valida erit dispensatio. *Traçt. 9. cap. 14. num. 36.* Si dubitetur an causa quæ falso allegatur fuerit motiva; vel

vel impulsiva : an causa producta fuerit sufficiens : an satis probata sit veritas narratorum : an dispensatio fuerit valida : in omnibus his casibus, & similibus censenda est valida dispensatio ; quia in dubio stat præsumptio pro valore actus. n.37. Non est necesse quod dispensatio petatur de mandato ejus, cui conceditur ; sed potest etiam eo infcio peti . nu. 38. Probabilius est non esse necessarium quando petitur dispensatio inter duos consanguineos, vel affines, exprimere copulam incestuosam forte inter eos ante expeditionem dispensationis habitam : nec hujus occultatio vitari rescriptum, nam talis copula non est impedimentum dirimens, nec impediens, cum sit consuetudine abrogatum. Et si dispensatio Episcopo delegata sit, & ipse eos interroget, eam occultare possunt, licet præstiterint juramentum ; quia non juridice de hac interrogat. Et quamvis in rescripto adfit clausula : nisi copula inter eos habitata fuerit ; hoc intelligitur de publica, vel cujus præcedat infamia, non vero de occultata. n.40.41.

85. Si copula inter consanguineos eo sine habita fuerit ex parte utriusque, ut facilius esset dispensatio, & hanc copulam, vel infamiam ex ea provenientem ut unam dispensationis causam offerant, prædictam intentionem manifestare debent. Si vero adducantur etiam aliæ causæ sufficientes, sicuti potest reticere copula, ita etiam ille finis. Traçt. 9. cap. 14. nu. 42. 43. Omnia impedimenta matrimonio obstantia, quæ in contrahentibus subsunt, nec non & gradus consanguinitatis, & affinitatis ; & in cognatione spirituali an sit ex compaternitate, vel ex paternitate, exprimi debent, aliter dispensatio est subreptitia. In linea recta consanguinitatis proximior gradus exprimens est : in linea vero transversali sufficit quod exprimat remotior ; quia transversales tot gradibus inter se distant, quot gradibus remotior distat a stipite : & obtinendæ sunt super propinquiori, si impedimentum notorium sit, licet declaratorie. Pro impedimento

affinitatis non est necesse exprimere, an affinitas sit ex copula fornicaria, vel matrimoniali, dummodo exprimat gradus. nu. 44. 45. 46. In secundæ dispensationis petitione non requiritur expressio prioris quam obtinuit, nisi utrumque impedimentum ortum fuerit ex crimine ejusdem rationis repetito verb. grat. vel machinationis, vel adulterii cum promissione. nu. 47. 48. Cum quis plura habet impedimenta ejusdem rationis verb. grat. affinitatem ex diverso capite provenientem, omnia debet exprimere. Habens plura impedimenta, si hæc simul sumpta majorem indecentiam, vel repugnantiam cum matrimonio præferant, nequit de iis divisive obtinere dispensationem. n.51.54.

C A P U T V.

De matrimonii usu, & de divortio.

86. Nemo ex conjugibus per se tenetur ad petendum debitum, bene vero aliquando per accidens, ut quando vir uxorem libenter petiturum ex rationabilibus indiciis advertit, sed ob timorem, vel roborem non audeat. Similiter quando uxor tale desiderium adverterit in marito, & ipse non auderet petere, (quod tamen raro accidit.) Tenetur quoque petere, si ve vir, si ve uxor, cum in conjugis incontinentiæ periculo advertit, casu quo non petat. Traçt. 9. cap. 15. nu. 1. 2. Peccat mortaliter quilibet conjugum negans debitum alteri expresse, vel tacite, ut supra, petenti, nisi ex juxta causa excusetur : excusabitur autem, si petens non intendat obligare ; quod colligitur si non graviter ferat negationem, nec ob id irascatur, vel contristeretur, si frigidè, vel remissè petat, & facile acquiescat. Si frequentius quam par est petat ex justitia, non erit mortale una, vel altera vice negare, præciso periculo incontinentiæ. n.34.

87.

87. Peccat mortaliter qui mediis illicitis verb. grat. se polluendo, vel ad alias feminas accedendo, se reddit notabiliter impotentem ad reddendum debitum moderate petenti ; & ultra peccatum incontinentiæ, committit aliud peccatum contra propriam obligationem. Traçt. 9. cap. 15. nu. 5. Non potest quilibet conjux sine alterius licentia frequentes, & longas abstinentias assumere, quibus vir reddatur notabiliter impotens ad reddendum debitum ; vel uxor fiat deformis, aut exosa marito, præbens illi occasionem ad alias divertendi. nu. 6. 7. Nec potest maritus absque uxoris consensu si ve devotionis, si ve curiositatis causa peregrinari, vel abesse ultra id quod necessitas exigit. nu. 8. Cum periculo vitæ, aut gravis infirmitatis non tenetur conjux debitum reddere petenti, etiam si prævideat incontinentiæ periculum in ipso petente. nu. 9. 10. Non tenetur conjux conjugi infecto morbo gallico, lepra, aliove simili debitum reddere petenti, cum propriæ infectionis periculo, nisi scienter cum sic infecto contraxerit matrimonium. n.11.

88. Non licet debitum negare ne multiplicentur filii, si habeant unde decenter illos secundum proprium statum alant ; si vero non habeant unde illos decenter alant, & jam plures filios habuerunt, & adhuc habere possint, negare licet, dummodo non detur in petente incontinentiæ periculum. Quæ mortuos filios parit, a redditione debiti excusatur ; quia talis regulariter se periculo mortis exponit ; poterit tamen si incontinentiæ periculum ipsa subeat, & petere, & reddere. Traçt. 9. cap. 15. nu. 12. 13. Non peccat conjux debitum non reddendo, nec tenetur reddere conjugi injuste petenti, seu petendi jus non habenti : licite tamen & petere, & reddere potest ; nisi aliud ex parte sua detur impedimentum, seu nisiactus etiam ex parte sua illicitus sit. Quando petitio illicita est ex parte personæ petentis, non vero ex parte actus, ut si petens esset impeditus voto castitatis, alter reddere tenetur ; votum enim obligat co-

Pars II.

ram Deo ad continentiam, sed non privat alterum jure petendi per matrimonium acquisito. Similiter ex pravo fine petens illicite petit, & nihilominus alter reddere tenetur. Si conjugis petitio illicita sit ex parte actus verb. grat. in loco sacro exercendi, cum periculo abortus, vel modo illicito : cum circumstantia mala se teneat ex parte actus prout ab utroque procedit, illum ex parte utriusque illicitum reddit ; & sic debitum reddere non debet. num. 14. 15. 18. 21.

89. Certum est teneri semper conjugem non obstante impedimento contracto superveniente, reddere debitum conjugi innocenti expresse, vel tacite petenti. Alterius, vel communem utriusque filium in necessitate baptizans ; vel etiam munus Patrini, alio deficiente exercens nec peccat, nec privatur jure petendi : si vero extra casum necessitatis hoc scienter faceret, peccaret quidem mortaliter ; probabilius tamen est non privari jure petendi. Traçt. 9. cap. 15. num. 22. 23. 24. 25. Incestum consummatum committens cum persona alterius conjugis consanguinea in primo, vel secundo gradu, privatur jure petendi debitum ob affinitatem, quam contrahit ; tenetur tamen reddere ; si incestum commisit, conjugis consentiente, vel consilium præbente, adhuc probabilius est solum teneri tali pena illum, qui incestum commisit. Si uterque cum persona conjugis consanguinea incestum commisit, jure petendi privatur, & neuter reddere potest ; & nisi dispensationem obtineant, vel absque incontinentiæ periculo ut frater, & soror simul commorari velint, ab in vicem separandi sunt. n.26.27.

90. Mulier violentè cognita a consanguineo viri sui non peccat, nec privatur jure petendi : si per metum gravem cognoscatur, peccat quidem mortaliter, sed adhuc minime petendi jure privatur. Traçt. 9. cap. 15. nu. 28. Accedens ad consanguineam uxoris suæ cum ignorantia facti, quia nesciebat esse illius consanguineam, non privatur jure petendi. Similiter non privatur accedens cum ignorantia juris humani positivi ; quia.

Sss

quia licet sciret esse consanguineam, & esse peccatum, ignorabat tamen esse talem congressum etiam lege humana prohibitum. Probabilius tamen est, privati jure petendi, si accedat cum sola ignorantia poenae de non petendo. nu. 29. 30. Certus moraliter de nullitate matrimonii debuit petere nequit, immo nec reddere potest, etiamsi infamiae, aut mortis periculum imminet, vel censuris ab Ecclesia cogatur; quia falsae praesumptioni innituntur. nu. 33. 35. Confessarius, vel alius conficius impedimentis, cum quo contractum est matrimonium; si ignorantia vincibili conjuges illi laborent, eos admonere debet de impedimento, & matrimonii nullitate; si autem ignorantia juris, seu facti invincibilis est, & matrimonium bona fide contractum fuit, & Confessarius speret, & probabiliter credat admonitionem profuturam, nec imminet scandalum, & detrimentum, vel incontinentiae periculum, poenitentiam de impedimento certiores faciat; sed post absolutionem: si vero admonitionem profuturam non credat, vel imminet scandalum &c., admonere omittat. num. 39. 40.

91. Si matrimonium cum ignorantia invincibili impedimenti dirimentis sit contrahendum, a poenitente, & credat Confessarius admonitionem non profuturam, sed laesa conscientia contracturum, tacere debet. Si autem Confessarius ante factum de hoc interrogetur, vel consultatur, veritatem aperire debet. *Tract. 9. cap. 15. nu. 41.* Si post matrimonium bona fide contractum oritur scrupulus de illius validitate, potest quilibet conjugum depositio scrupulo, & petere, & reddere. Si oritur dubium, & debet qui dubitat, diligentiam sollicitam adhibere, ut veritatem inveniat; interim autem petere non potest; sed reddere tenetur. Quod si adhibita diligentia, adhuc dubium perseveret, & reddere, & petere potest; quia jam ignorantia est invincibilis. Si uterque conjux dubitet, durante dubio, neuter petere, nec reddere potest: si autem debita, pro veritate inquirenda, adhibita diligentia, dubium ad-

huc duret, uterque reddere, & petere potest. num. 42. 43. 44. 46. 47.

92. Quando matrimonium fuit ex parte utriusque mala fide contractum, quia vel dubitantes contraxerunt, vel malitiose denunciations omiserunt, neuter durante dubio petere, aut reddere potest; etiamsi omnem diligentiam adhibuerint. Si unus tantum ex conjugibus mala fide contraxit, non potest iste, quamdum dubitat, petere debitum, reddere tamen potest, & tenetur, si alter qui bona fide contraxit, dubius non sit, vel omnem diligentiam adhibuerit pro veritate inquirenda. *Tract. 9. cap. 15. nu. 48.* Si qui bona fide contraxit, habeat postea opinionem probabilem de nullitate matrimonii, non autem de valore, non potest petere, reddere tamen tenetur, quandiu talis opinio perseverat, etiam post adhibitam diligentiam: si vero habeat opinionem ex utraque parte probabilem, scilicet tam pro valore, quam pro nullitate matrimonii, & petere & reddere potest; quia licitum est uti opinione probabilis in favorem matrimonii. num. 49. 51.

93. Non tenetur regulariter conjux alteri credere affirmanti se fide confensisse, ut inde prudenter dubitet de valore matrimonii, etiamsi hoc juret, nisi adfuit circumstantiae, ex quibus prudenter colligi possit, quod verum dicat. Si audiat a personis fide non dignis, vel ex fama nullum certum auctorem habente, impedimentum subesse, poterit etiam ante contractum matrimonium, deposita omni dubitatione ex tali fama vel auditu orta matrimonium contrahere, & reddere, ac petere debitum. *Tract. 9. cap. 15. nu. 52. 53.* Ante contractum matrimonium sufficit unius testis fide digni assertio de impedimento, ut ab eo contrahendum recedatur. Postquam autem contractum est, etiamsi ab uno fide digno, etiam jurante audiat impedimentum subesse, non statim credere tenetur, ita ut debitum reddere nequeat; tenetur tamen dubitare; & veritatem inquirere, & interim a petitione debiti abstinere; reddere vero tenetur si alter

dubius non sit; aut ex alio capite jure petendi privatus. Adhibita vero diligentia, si nihil contra inveniat, etiam petere potest. n. 54.

94. Copula matrimonialis ob quodlibet ex tribus matrimonii bonis habita, nullum peccatum est, nec etiam veniale. Si habeatur ob solam successionem habendam sistendo ibi, & non ordinando prolem ad Deum, erit peccatum veniale. *Tract. 9. cap. 15. num. 55. 56.* Copula conjugalibus ob solam voluptatem exercita, ita quod delectatio sit finis movens, est peccatum veniale: si vero delectatio solum se habeat ut applicatio voluntatis ad moderatum usum matrimonii, nullum erit peccatum. nu. 57. Diebus festivis, vel juniorum, aut quibus sumpta, vel sumenda est Eucharistia, consuetissimum quidem est a conjugalibus copula abstinere; nullum tamen peccatum est si ob aliquod ex tribus matrimonii bonis, sive reddendo, sive petendo habeatur. Post sumptam autem Eucharistiam laudabile quidem est ea die a copula abstinere: reddere tamen debitum nulla erit culpa; petere vero abique ulla rationabili causa, maxime paulo post communionem, erit peccatum veniale. n. 58. 59.

95. Copula matrimonialis in loco publico, seu coram aliquibus habita, est peccatum mortale. *Tract. 9. cap. 15. n. 60.* Illicita, & sacrilega est copula conjugalibus in loco sacro absque necessitate habita: licita vero est, & per eam non polluitur Ecclesia, nec indiget reconciliatione, si ex necessitate habeatur; ut si conjuges, vel alter illorum diu in Ecclesia detineatur, vel permanere cogatur, & utrique, vel alteri imminet incontinentiae periculum; nec commode extra exire possint, dummodo occulte fiat, ne scandalum sequatur; immo etiam extra periculum incontinentiae, si longa futura sit mora verb. gr. ad mensam, licita erit. num. 66. 67. 68. Ex parte modi illicita est copula conjugalibus si quocunque modo inordinato, & indebito fiat. Et licet praecisa necessitate, sive praepostere, sive per latus acceden-

do, (servato tamen vase debito,) sive quovis alio modo copula maritalis fiat, sit peccatum veniale gravissimum, & valde increpanda sunt taliter congregantes, nunquam tamen per se loquendo erit peccatum mortale, nisi experientia constet ex tali, vel tali inordinato congressu semen extra vas effundi. n. 71. 72. 74.

96. Quotiescunque aliquid fit, quo semen a suo fine generationis frustratur, est mortale peccatum contra naturam, ut si detur, vel recipiatur potio, vel aliud remedium ad impediendum conceptum; vel si mulier recepto semine aliquid faciat animo illud extra effundendi; non tamen debet esse nimis anxiosa de hoc, quia os matricis recepto semine ita clauditur, ut nec cupidine acus recipiat. *Tract. 9. cap. 15. nu. 75.* Ad uxorem accedere tempore menstrui naturalis non est nisi peccatum veniale; si vero fluxus sanguinis esset perpetuus, vel frequens, nullum erit peccatum. n. 76. Uxorem gravidam cognoscere praecio periculo abortus non est peccatum mortale immo probabilius est, nec peccatum veniale. Ad uxorem dum infantem lactat accedere non est peccatum; dummodo si concipiat, & inde imminet notabile damnum lactenti proli; si propria sit, alteri nutrienda tradatur; si aliena, tali muneri cedat. Si ex consensu mariti lactandum suscepit, illi eo tempore debitum negare debet. n. 78. 79.

97. Non peccat vir postquam seminavit, a copula recedens, etiamsi uxor non feminaverit, nec feminare procurerit: erit tamen melius quod uterque seminet propter perfectiorem formationem prolis; unde immediate ad copulam ipsa se tactibus excitare potest ad seminandum, postquam vir recessit; quia hoc est, complere actum conjugalem. Post seminationem vero uxoris, vel ea ad id excitata peccabit graviter vir a copula recedens ante sui seminationem, nisi ob grave periculum vitae imminens recedere cogatur, vel aliquis inopinato cubiculum intret, & ob decentiam recedere opus sit, etiam cum periculo effusionis extra vas, quia hoc esset praeter inten-

tionem. Tract. 9. cap. 15. num. 80. Quando neuter seminavit, licet utrique ex mutuo consensu a copula recedere præcilio periculo effusionis. num. 82. In copula fornicaria cum tota continuatio illius sit illicita, quocumque aliquem eorum ponit recedere debet, etiamsi femina jam seminaverit, & etiamsi sit præter intentionem. n. 83.

98. Verba amatoria, aspectus, tactus &c. etiam in partibus secretis inter conjuges habita in signum amoris, præcilio periculo pollutionis nullum peccatum sunt: si ob solam voluptatem fiant, sunt peccata venialia. Tactus autem in propriis pudendis altero conjugis absente, omnino illiciti sunt, sicut inter solutos, cum ad copulam ordinari nequeant. Tract. 9. cap. 15. num. 84. 86. 87. Delectatio morosa de copula habita, vel habenda, eo tempore ab alterutro ex conjugibus capta, quo talis copula haberi nequit, si absit periculum pollutionis, & sit absque commotione spirituum generationi fervientium, & titillatione carnis, aliquo honesto fine non deficiente, nullum est peccatum; si vero in ea sola sistatur, est peccatum veniale. At si fiat, ut frequenter solet, cum commotione spirituum generationi fervientium &c. est peccatum mortale. num. 89. 90. Inter sponsos de futuro licent verba amatoria, & oscula (si sponsalia sint absoluta,) item aspectus, & tactus nisi sint valde turpes, & in partibus secretioribus, vel cum magna commotione, aut periculo pollutionis, si prædicta cum suis limitationibus habeantur in signum amoris, vel ad vitandam inurbanitatis notam. num. 91. Si vero solum ob captandam ex illis voluptatem, seu ob delectationem sensibilem, & carnalem ex ipsis ortam, probabilis est esse mortale. Tract. 26. cap. 3. num. 57.

99. Divortium dupliciter accipi potest: & primo quidem quoad vinculum matrimonii, & hoc ex nulla causa fieri potest. Secundo quoad torum, & habitationem, & sic: *Divortium est legitima separatio viri, & uxoris matrimonii*

vinculo permanente. Hoc divortium, vel est ad tempus, vel in perpetuum: & hoc ultimum est verum propriumque divortium. Tract. 9. cap. 19. num. 1. Post virum uxorem dimittere quoad torum, & habitationem propter adulterium, omnium est sententia. Similiter uxor virum ob adulterium dimittere potest. Vir sciens uxorem in adulterio persequeretur, tenetur per se sub mortali ab ea recedere, tum ex titulo correctionis, fraternæ, tum ad vitandum scandalum. Minime autem tenebitur ex titulo correctionis si ex tali divortio sibi immincant lites, damna, infamia, aliaque incommoda, vel si nulla spes adfit quod emendetur, vel si exponatur ipse periculo incontinentiæ, vel si possit eam verberibus, custodia, aliisque modis emendare. Ex secundo capite non tenetur, si adulterium sit occultum; vel si notorium sit, notum sit etiam cum minime consentire, sed modis omnibus conari tollere tale malum. Quare raro, aut nunquam occurrit casus, in quo ad tale divortium tenetur. n. 4. 6. 7.

100. Verius est fieri posse divortium; non solum propter adulterium propriè dictum, & consummatum; sed etiam ob copulam sodomiticam consummatam, sive active, sive passive; sive cum viro, sive cum femina: vel etiam feminae cum femina immisso semine intra vas naturale, sive præposterior medio aliquo instrumento: & etiam propter bestialitatem; & hæc omnia venire nomine adulterii pro divortio faciendò: non vero propter copulam fornicariam, seu sodomiticam non consummatam, nec propter copulam etiam consummatam cum muliere mortua, nec propter copulam sodomiticam, etiam consummatam cum propria uxore, nec propter desideria, amplexus, oscula, aut tactus etiam cum pollutione habita cum quacumque alia persona. Tract. 9. cap. 16. nu. 9. 10.

101. Si uterque conjux adulterium sive semel, sive pluries commisit, neuter divortium facere potest. Si alter sit emen-

emendatus, & alterum admoneat, ut resipiscat, & acquiescere nolit, sed relabatur, potest emendatus divortium facere. Si ambo commissio adulterio reconcilientur, & unus relabatur, potest alter recedere. Tract. 9. cap. 16. nu. 11. 12. 14. Si alter alterum ad adulterium induxerit, vel in illud consenserit, uterque privatur jure divortii. nu. 15. Adulterium quod non est formaliter tale, sed tantum materialiter, non præbet jus recedendi; ut si uxor rem habuit cum alio, quem putavit esse suum maritum: vel si per absolutam violentiam oppressa fuit. Similiter non habet jus recedendi, qui sibi adulterium reconciliavit; sed si post reconciliationem, sive reconciliatus, sive reconcilians in adulterium labatur, jus divortii alter acquirit. n. 15. 16. 17. 18.

102. Remissio offensæ, seu reconciliatio fieri potest verbis, sive factis. Verbis fit, si pars offensa expressè dicat se remittere injuriam, & reconciliari sibi nocentem: factis, si conciliari adulterii, & memor illius libere & spontaneè, nullo timore, nullaque violentia ductus copulam habeat cum adultera. Etiam sunt signa reconciliationis, si post adulterii notitiam simul cum adultera in eadem domo degat, in eadem mensa comedat, & in eodem lecto dormiat, cum commode possit separari; & maxime si amplexus, oscula, & tactus amicaliter fiant inter eos. Ut autem reconciliatio vera sit in foro interno, debet factis, & verbis addi etiam intentio se reconciliandi. Tract. 9. cap. 16. nu. 19. Facto per sententiam Judicis divortio, possint adhuc conjuges mutuo consensu iterum reconciliari, & in pristinum statum matrimonium reducere; itaut non amplius liceat ratione præcedentis delicti intentare divortium, vel debitum negare. Facto divortio non tenetur amplius innocens ad suum consortium admittere adulterum, vel illi reconciliari, etiamsi emendatus sit: si tamen velit sibi eum reconciliari, & habitare cum illo, etiam post judicis sententiam potest illum cogere,

& ille redire tenetur, postulante innocente. nu. 20. Non tenetur innocens, divortio facto, alteri reconciliari, etiamsi post divortium desideret esse innocens propter adulterium. Attamen judex ex officio independentè a partis instantia poterit, & tenetur eos conjugere ad vitandum scandalum, si adfit, vel incontinentiæ periculum. num. 24.

103. Ob alias causas præter adulterium fieri potest divortium: & 1. Ob lapsum alterius in hæresim, potest, & tenetur innocens, sive auctoritate propria, sive per Judicis sententiam ab altero separari tum quoad torum, tum quoad habitationem; & quidem si auctoritate propria, donec revertatur ad Fidem; si vero auctoritate Ecclesiæ fuerit factum divortium, non tenetur innocens etiam post conversionem ad Fidem, ad eum reverti: & hanc perpetuam separationem facere potest etiam ob solam sententiam, qua alter de hæresi damnatus est: & potest etiam statum assumere cum matrimonio impossibilem, eo invito. Non datur in hoc compensatio delicti, sicut in utriusque adulterio. Si non adfit periculum infectionis, potest innocens cedere juri suo, & hæretico reconciliari, etiam facto divortio. Secundo ob magnum corporis, vel animæ damnum; ut si conjux contagioso morbo laboret, si sit furiosus, maleficus, energumenus, si scandalum alteri conjugis præbeat, illum ad peccata inducendo: vel si pars innocens tanquam alterius delictum particeps a justitia habeatur. Et hoc etiam divortium auctoritate propria fieri potest, & durat durante causa, & periculo. 3. Ob sevitiam conjugis: & hoc quoque non est perpetuum, sed ejus causa durante. Ob sevitiam non potest fieri divortium propria auctoritate, nisi periculum sit in mora; vel judex facile adiri nequeat; vel ob inopiam litigare non possit; aut sevitiam, quæ certa sit, facile probare non valeat. Hæc tamen causa vix penitus cessare credi possunt. Tract. 9. cap. 16. n. 27. 28. &c.

104. Si loquamur præcise de separatione quoad torum, seu de negatione debiti, certum est innocentem conscientium de alterius delicto, posse illi propria auctoritate debitum negare, sive adulterium fuerit publicum, sive occultum, etiamsi censuris ad reddendum compellatur, & potest iudici jurare se debitum non negasse; nihil enim adultera debet. Si conjux adulter consentit in divorcium; tunc propria auctoritate fieri potest. Traçt. 9. cap. 16. nu. 42. &c. Probabilis est quod si adulterium fuerit publicum, & notorium, ita ut nulla possit tergiversatione celari, ut quando iudici, & aliis est notum; vel quando adulter illud in iudicio etiam civili confessus est, vel aliter de eo constat, tunc potest innocens non expectata iudicis sententia recedere: secus vero si sit occultum. nu. 47. Licitum est conjugi innocenti facta legitima separatione, invito alio Religionem ingredi, & in ea profiteri vel sacros Ordines assumere, & in tali casu non potest amplius cum altero reconciliari: Non tenetur tamen reus in sæculo manens votum castitatis emittere, vel Religionem ingredi. num. 50. &c. Quando innocens statum irrevocabilem impossibile cum matrimonio assumpsit; tunc poterit etiam reus talem statum assumere sine illius consensu; aliter saltem tacita licentia requiritur. Si innocens monitus reconciliari recuset, & licentiam, seu consensum alteri præbere nolit pro statu perfectiori, tunc poterit absque tali consensu statum perfectionis eligere. nu. 53-54.

TRACTATUS XVI.

De Censuris.

PROŒMIUM.

Post tractatum de Sacramentis, quæ in prævaricationis remedium a Deo instituta sunt; merito de censuris agendum videtur, quibus legum prævaricatores a sua contumacia per Sacramentorum præcipue privationem deterrentur.

CAPUT I.

De censuris in communi.

1. **C**ensura est pena Ecclesiastica fori exterioris, qua fidelis baptizatus privatur usu aliquorum honorum spirituum, ut a contumacia discedat. Bona quibus privat censura sunt: Sacramenta, sacrificia, beneficia Ecclesiastica, spiritualis iurisdicção, publica suffragia, satisfactiones, & similia, quorum dispensatio Ecclesiæ a Christo commissæ est. Traçt. 10. cap. 1. num. 2. 7. Verius est res tantum esse censurarum species, sunt autem excommunicatio, suspensio, & interdictum. nu. 12. Censura ex parte causæ efficientis alia est ab homine, alia a jure. Ab homine dicitur quæ per sententiam, vel mandatum transitorium fertur. A jure, quæ per legem, vel statutum imponitur. Ex parte subjecti dividitur in generalem, & particularem. Generalis fertur in omnes & respicit prohibitionem peccati futuri, ne committatur. Particularis fertur in particulares personas, & respicit emendationem delicti commissi, vel satisfactionem per eo. nu. 16. 17. Ex parte formæ alia est late sententiæ, alia sententiæ ferendæ. Illa ligat de facto ante iudicis sententiam, & exprimitur per verba de præfenti, aut de præterito. v. gr. statim, ipso facto excommunicetur, vel.

vel excommunicatus sit, &c. Sententiæ ferendæ est, quæ post sententiam iudicis incurritur, & fertur per verba de futuro v. g. excommunicabitur: vel per verba: præcipimus sub pena excommunicationis, &c. In dubio an sit late vel ferendæ sententiæ, intelligi debet quod sit sententiæ ferendæ. Censura late sententiæ ipso facto incurritur, nulla expectata iudicis sententiæ. Censura sub his verbis: *Anathema sit*: est late sententiæ. nu. 18. 19.

2. De Fide est dari in Ecclesia potestatem ferendi censuras. Traçt. 10. cap. 1. nu. 20. Hæc potestas acquiritur primo ratione muneris, officii, vel dignitatis; & hæc est potestas ordinaria; & qui ea fungitur dicitur Iudex ordinarius; & solum competit habentibus iurisdiccionem in foro exteriori. Secundo per delegationem, seu per commissionem ejus, qui habet potestatem ordinariam. Tertio per consuetudinem legitime introductam: sed notandum, quod qui ex consuetudine potest ferre unam censuram, non ideo potest aliam. Idem dicendum de præscriptione. Quarto ratione delicti; quia ratione delicti deliquens sortitur forum illius, in cuius territorio delinquit; nisi priusquam censura feratur, vel saltem reus citetur, extra territorium fugiat. Nec Archiepiscopus respectu sui suffraganei, nec simpliciter exempti respectu cujuscunque Episcopi sunt ejus subditi, ratione delicti, ut sunt Reges, Reginae, & eorum filii: & Regulares. Quinto per titulum præsumptum adjuncto errore communi. nu. 27. 34. 35. 36. 37. 38.

3. Nemo potest seipsum, æqualem, vel superiorem excommunicare, vel alia censura ferre auctoritate propria: auctoritate vero delegata poterit æqualem, & etiam suum superiorem censura ferre. Traçt. 10. cap. 1. nu. 39. Non datur in Ecclesia potestas excommunicandi, vel suspendendi Papam. Si Episcopus ferat censuram in furantes, &c. si ipse fuerit, eam non incurrit. Incurreret tamen excommunicationem in jure latam contra communicantes cum

excommunicatis, si communitet cum excommunicato a se ipso. nu. 40. Ut quis potestatem ordinariam, vel delegatam ferendi censuras recipiat, debet esse fidelis, baptizatus, ordine Clericali insignitus, & viator. Ut autem tali potestate valide utatur, debet esse mentis compos, habere intentionem ligandi, & iurisdiccionem non ligatam a Superiore, & cum libertate operari. nu. 45. Fœmina juxta probabiliorum sententiam est incapax jure divino ferendi censuras: ac proinde nec summus Pontifex potest ei talem potestatem conferre. num. 48. Abbatissa nullam iurisdiccionem spiritualem habet respectu monialium; unde imponere non potest præcepta in virtute Spiritus Sancti, aut in virtute Sanctæ obedientiæ; sed tantum præcepta politica, aut domesticæ, quæ solum juxta qualitatem materiæ, & rei gravitatem obligant; nunquam vero sub mortali ex vi præcepti. nu. 49.

4. Sola prima tonsura insignitus est capax potestatis ferendi censuras. Parus laicus ex commissione solius summi Pontificis potest ferre censuras. Traçt. 10. cap. 1. nu. 52. 53. Valida est censura lata ab eo, de cuius impedimento non constat. Quare si Episcopus occulte excommunicatus, aut suspensus ferat censuras; graviter peccat, sed validæ sunt. nu. 58. Verius est validam esse censuram ex metu gravi latam: nullum enim datur jus irritans tales censuras. num. 60. Ad censuram ferendam non sufficit quod addit voluntas, & intentio eam ferendi, sed necesse est quod talis voluntas verbis, scripto, aut signo aliquo ostendatur, & debet determinate exprimi censura, quæ fertur. nu. 61. 62. Quando imponitur excommunicatio, nisi aliud exprimitur, semper intelligitur de majori. Verius est validam esse censuram sub disjunctiva datam, v. g. si intra mensem non resisteris, excommunico, vel suspendo te; & tunc reus quam maluerit, incurret. nu. 63. Potest censura sub conditione ferri. Si sub conditione feratur, & ante